

ЮРИДИЧНА ТА ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Петровська І.Р.

*кандидат технічних наук, доцент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ВІДМІННОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВІД ЕТНІЧНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ

На сьогодні досить поширеними є обговорення проблеми зіставлення громадянської, національної та етнічної ідентичностей як серед зарубіжних (D. Sekulic, 2008; A. Smith, 2009; H. Hansen & V. Hesli, 2009; J. Meeus, B. Duriez & N. Vanbeselaere, 2010; J. Pakulski & B. Tranter, 2000; M. Taljunaite, 2013; J. Wakefield, N. Hopkins & C. Cockburn, 2011; A. Constant & K. Zimmermann, 2012; L. Hristova & A. Sekik, 2013; Л. Дробіжева, 2013; Н. Іванова, 2008, І. Кожанов, 2013 та інші) так і серед вітчизняних науковців (В. Арбеніна, 2012; В. Васютинський, 2012; І. Вільчинська, 2002; О. Картунов, 1999; М. Козловець, 2009; Н. Кондратьєва, 2015; О. Лозова, 2012; Л. Нагорна, 2008-2014; М. Обушний, 1999; Н. Пелагеша, 2008; Т. Потапчук, 2011; Ю. Римаренко, 2000; М. Слюсаревський, 2006; М. Степико, 2011; М. Шульга, 2014; Н. Хазратова, 2015-2016 та інші).

З точки зору примордіалізму (Ю. Бромлей, С. Гумільов, Я. Дашкевич, В. Мюльман, Г. Нільсон, Е. Сміт, С. Широкогоров), етнос є своєрідним історико-біологічним феноменом. Етнічну приналежність людини не можна штучно створити чи прищепити, її не можна змінити, вона визначається природою; кожний етнос має свої вроджені ознаки, за допомогою яких можна визначити етнічну приналежність. Етнічність розглядається як споконвічний, природний, реальний, стабільний феномен, в основі якого лежить спільне походження.

Виникнення нації, відповідно, пов'язується із певним етапом у розвитку етносу. На думку О. Голоденка, нація є особливою формою розвитку етносу – спільноти людей, що мають спільне історичне минуле і культуру, а також бажання це зберегти і відтворити в наступних поколіннях. Нація виникає тоді, коли, крім спільної історії та культури, в етносу виникає бажання до

політичного об'єднання, коли етнос виявляє претензії на власне політичне існування. Нація, на думку автора, має чітко окреслену територію та визначена суверенітетом [1, с. 62].

Однак варто зазначити, що зв'язок етносу і нації не є наперед визначеним, етнос не завжди може розвинутися в націю; не всі етноси в кінцевому результаті стають націями в силу різних історичних умов [2, с. 126]. Крім того, втрата території і держави (приклади з історії євреїв, вірмен тощо) не є чинником розпаду національної ідентичності.

З точки зору конструктивістського (модерністського) підходу (Б. Андерсон, В. Андрусів, П. Бурдьє, Е. Геллнер, Е. Хобсбаум), етнос – є результатом історичного процесу соціального конструювання, тобто є конструктом, який створюється за допомогою інтелектуального впливу окремих особистостей (культурних і владних еліт). Аргументація конструктивістів заснована на широкому спектрі фактів штучного створення і впровадження етнічних традицій. Етнічність є винайденим, вигаданим, уявним феноменом, оскільки «її члени не можуть бути знайомі особисто чи навіть чути один про одного» [3, с. 79]. Так, Е. Геллнер зазначає, що етнічність є не тільки «вигаданою» інтелектуальною конструкцією, вона є ще й «нав'язаною» спільністю. П. Бурдьє та Р. Брубейкер також заперечували необхідність розглядати етнічні групи як предмет дослідження. Етнічність проявляє себе не стільки через групу, скільки через категорії, схеми, ідентифікації, мови, історії, інститути, організації, зв'язки та дії [4, с. 90].

Згідно даного підходу, нація – це також продукт творчості, уяви людей, це сконструйоване утворення. За словами Б. Андерсона, нація – це «уявна політична спільнота, і уявляється вона як щось неминуче обмежене, але в той же час суверенне» [5, с. 28]. Е. Геллнер підкреслював штучність, фальшивість націй, які не мають нічого спільного з реальністю повсякденного досвіду.

Не протиставляючи примордіалізм та конструктивізм, італійський соціолог А. Мартінееллі визначив, що «нація – це апелююча до свого етнонаціонального коріння (Е. Сміт) «уявлена спільнота» (Б. Андерсон), сформована в результаті діяльності націоналістично налаштованих еліт в процесі модернізації (Е. Геллнер)» [6, с. 431].

Український вчений О. Нельга звертає увагу на те, що етнос і нація – це зовсім різні за своєю сутністю і структурою поняття:

етнос є переважно духовно-культурним утворенням, тоді як нація – соціально-економічним та політико-правовим [7]. На думку І. Лисяк-Рудницького, нація є феноменом політичної сфери.

Отже, національна ідентичність набуває у сучасних умовах все більше політичного сенсу. Національна ідентичність на відміну від етнічної, пов'язується із свідомим вибором і залежить від раціональних чинників – усвідомлення суб'єктом ідентифікації історичних, громадянських, політичних цінностей, що є вторинними щодо тих, які лежать в основі етнічної ідентифікації і які є незмінними [8].

У порівнянні з етнічною ідентичністю, що передбачає усвідомлення і переживання людиною своєї тотожності з членом певної етнічної групи внаслідок усвідомлення свого етнічного походження і яка базується на біологічних, лінгвістичних, культурно-релігійних ознаках, базисом громадянської ідентичності є територіальні, інституційні, політичні ознаки, в основі яких лежить прояв позицій суб'єктів [9, с. 8].

Громадянська та національна ідентичності можуть бути свідомо обрані людиною, а етнічне походження є вродженим, біологічно запрограмованим фактом [10, с. 79]. Етнічні конструкти виробляються в більш ранньому віці і є певними константами, сприйняття соціального середовища не супроводжується якимись труднощами, тоді як громадянська ідентичність має більш вибірковий характер, орієнтована на згуртованість спільноти та одночасно на соціальну активність кожного індивіда [9, с. 10]. На думку Н. Хазратової, громадянська ідентичність є «більшою мірою штучним, абстрактним, зумовленим неприродними чинниками» утворення [10, с. 79].

Національна ідентичність означає ототожнення особистості з членом групи – нації; те саме має місце і у випадку етнічної ідентичності. Щодо громадянської ідентичності, то вона передбачає самоототожнення особистості, з одного боку, з громадянином держави як організації суспільства; з іншого боку, з членом спільноти громадян. Спільнота громадян не співпадає з національною спільнотою, тому і поняття ці не збігаються. Нація як спільність може жити не лише на території однієї держави; чимало великих націй на сьогодні живуть також в діаспорі. Тому націю об'єднує не тільки і не стільки територія, скільки спільна мова, культура, традиції, самосвідомість. Щодо спільноти громадян, то вони об'єднані передусім як консорціум – спільнота зі спільними і

типовими проблемами організації їхнього життя. Вони об'єднані територією, на якій діють закони певної конкретної держави.

Отже, громадянська ідентичність порівняно з національною ідентичністю, ґрунтується більшою мірою на державницьких цінностях, на спільності життєвої долі у межах глобальних організаційних утворень, а національна ідентичність має етнонаціональну основу; зв'язок у національній спільноті ґрунтується на етнонаціональній культурі, традиціях, генетично-спільних особливостях. Подібного розуміння нації висловлює фахівець у галузі націй та націоналізму Е. Сміт, який стверджує, що нація створена здебільшого на основі колективних політичних ідентичностей, і потребує певної культурної основи у вигляді міфів, спогадів, символів і традицій, щоб створити міцнішу єдність серед своїх часто різних народів, а цей матеріал часто можна знайти в культурних ресурсах етнічних спільнот.

Список використаних джерел:

1. Голоденко О. Ю. Теоретичні та емпіричні можливості вивчення громадянської ідентичності / О. Ю. Голоденко // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. – 2013. – Випуск 7. – С. 60-68.
2. Smith A. D. *Ethno-symbolism and Nationalism: A Cultural Approach* / A. D. Smith. – N.Y.: Routledge, 2009. – 184 p.
3. Ляпіна Л. А. Етнічна і національна ідентичності: характеристика теоретико-методологічних підходів / Л.А. Ляпіна // Політичні науки: Збірник наукових праць. – К., 2004. – Вип. 20. – С. 78-81.
4. Попков Ю. В. Этничность реальная или воображаемая: новый конструктивизм / Ю. В. Попков, В. Т. Топорков // Вестник НГУ. Серия: Философия, 2006. – Том 4, Вып. 2. – С. 88-92.
5. Андерсон Б. Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма / Пер. с англ. В. Николаева. – М.: КАНОН-пресс-Ц, 2001. – 288 с.
6. Martinelli A. *From World System to World Society?* / A. Martinelli // *Jornal of World-System Research*. – 2007. – Vol. 63 (2). – P. 425-442.
7. Нельга О. В. Теорія етносу : навч. посібник / О. В. Нельга. – К. : Тандем, 1997. – 368 с.
8. Вільчинська І. Ю. Етнічна та національна ідентичність сучасної української молоді : автореф. дис. канд. політ. наук / І. Ю. Вільчинська, 2002. – 20 с.
9. Кондратьєва Н. О. Громадянська та етнічна ідентичності в сучасному українському суспільстві : автореф. дис. канд. соціол. наук / Н. О. Кондратьєва, 2015. – 24 с.

10. Хазратова Н. В. До питання про психологічну природу громадянської ідентичності та її динаміку / Н. В. Хазратова // Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Психологія. – № 3 (54), 2016. – С. 78-84.

Шкраб'юк В.С.

*кандидат психологічних наук, викладач,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Агресія та жорстокість, зазвичай безпричинні, відбуваються майже всюди та постійно. На даний час ми можемо впевнено констатувати, що виросло ціле покоління людей, для яких слова «насильство», «вбивство» ввійшли у повсякденне життя, набули певного сенсу і використовуються поряд з іншими. Проте, найбільше хвилює те, що агресивні та асоціальні форми поведінки активно поширюються в підлітковому середовищі. Кількість неповнолітніх правопорушників різко зростає. Криміногенна активність підлітків багато в чому пояснюється не тільки їх великою активністю, але в значній мірі і соціальною незрілістю особистості.

Слід зауважити, що особистість підлітка в силу вікових особливостей характеризується специфічним набором психологічних властивостей та якостей. Свідомість та психіка неповнолітнього знаходиться, на відміну від дорослої людини, в стадії інтенсивного формування, зумовлюючи підвищену чутливість як до позитивних, так і негативних впливів. Темперамент, характер підлітків, їх нестримність, суперечливість, складність, розвинуте почуття самовпевненості, неврівноваженості в поведінці, велика чутливість до зауважень, недостатня критична оцінка своєї поведінки, відсутність правових настанов, різка зміна настрою при конфліктних ситуаціях можуть виражатися в зухвалості, впертості, які часто призводять до скоєння злочину.

Вивчаючи особливості підліткової злочинності, Т. Б. Дмитриєва та Б. В. Шостакович [1, с. 117] наголошують, що для особистості неповнолітніх правопорушників характерними є наступні ознаки: